Landmålingens fejlteori
Fejlforplantning
Lektion 8

Torben Tvedebrink - tvede@math.aau.dk
http://www.math.aau.dk/∼tvede/teaching/L4

Institut for Matematiske Fag
Aalborg Universitet

12. maj 2009

Fejlforplantning

Landmåling involverer ofte bestemmelse af størrelser som ikke kan måles direkte, men kan beregnes ud fra andre målinger:

- Vinkler - vha differenser af retningsmålinger.
- Arealer - vha vinkler og længder.
- Længder - vha trigonometriske relationer.
- ...

I kurset gennemgår vi hvorledes fejlene på de målbare størrelser *forplanter* sig i fejlen af den interessante ikke-målbare størrelse.

Fejlforplantning

Landmåling involverer ofte bestemmelse af størrelser som ikke kan måles direkte, men kan beregnes ud fra andre målinger:

- Vinkler - vha differenser af retningsmålinger.
- Arealer - vha vinkler og længder.
- Længder - vha trigonometriske relationer.
- ...

I kurset gennemgår vi hvorledes fejlene på de målbare størrelser *forplanter* sig i fejlen af den interessante ikke-målbare størrelse.

Eksempelvis kan arealet, T, af en trekant bestemmes ved

$$T = \frac{1}{2} ab \sin C,$$

hvor længdemålingerne a og b samt vinklen C måles med usikkerhed.

Lineær transformation

For en lineær funktion (Basis, Lineær Algebra: Linear kombination)

$$Y = a_1X_1 + a_2X_2 + \cdots + a_nX_n$$

med $\mathbb{C}\mathrm{ov}(X_i, X_j) = 0$ for alle i og j, gælder (dvs uafhængige observationer)

$$\mathbb{V}(Y) = a_1^2\mathbb{V}(X_1) + a_2^2\mathbb{V}(X_2) + \cdots + a_n^2\mathbb{V}(X_n)$$

Eksempel - vinkelberegning

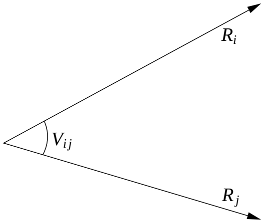

Vinkler bestemmes som differensen mellem to retningsbestemmelser. Fx. er $V_{ij} = R_j - R_i$ hvor både R_j og R_i er uafhængige stokastiske variable.

Vi antager retningerne er målt med samme nøjagtighed, dvs $\mathbb{V}(R_j) = \mathbb{V}(R_i) = \sigma_R^2$. Variansen på V_{ji} er givet ved

$$\sigma_V^2 = \mathbb{V}(V_{ji}) = \mathbb{V}(R_j - R_i) = \mathbb{V}(R_j) + \mathbb{V}(R_i) = 2\sigma_R^2.$$

Vilkårlig transformation

I lektion 4 så vi hvorledes vi bestemmer $\mathbb{V}(Y)$ når Y er en *vilkårlig* (differentiabel) transformation g af $X_1, \ldots, X_n$, altså

$$
\begin{aligned}
Y &= g(X_1, X_2, \ldots, X_n) \\
&\approx g(\mu_1, \mu_2, \ldots, \mu_n) + \frac{\partial g}{\partial X_1}(X_1 - \mu_1) + \cdots + \frac{\partial g}{\partial X_n}(X_n - \mu_n)
\end{aligned}
$$

Fejlforplantningensloven

Vi kan approximere variansen på Y,

$$\begin{aligned}\mathbb{V}(Y) &\approx \mathbb{V}\left(g(\mu_1, \mu_2, \ldots, \mu_n) + \frac{\partial g}{\partial X_1}(X_1 - \mu_1) + \cdots + \frac{\partial g}{\partial X_n}(X_n - \mu_n)\right) \\ &= \left(\frac{\partial g}{\partial X_1}\right)^2 \mathbb{V}(X_1) + \cdots + \left(\frac{\partial g}{\partial X_n}\right)^2 \mathbb{V}(X_n)\end{aligned}$$

Fejlforplantningensloven

Vi kan approximere variansen på Y,

$$\begin{aligned}\mathbb{V}(Y) &\approx \mathbb{V}\left(g(\mu_1, \mu_2, \ldots, \mu_n) + \frac{\partial g}{\partial X_1}(X_1 - \mu_1) + \cdots + \frac{\partial g}{\partial X_n}(X_n - \mu_n)\right) \\ &= \left(\frac{\partial g}{\partial X_1}\right)^2 \mathbb{V}(X_1) + \cdots + \left(\frac{\partial g}{\partial X_n}\right)^2 \mathbb{V}(X_n)\end{aligned}$$

For $\mathbb{V}(X_1) = \sigma_1^2, \ldots, \mathbb{V}(X_n) = \sigma_n^2$ og $\mathbb{V}(Y) = \sigma_Y^2$ er **fejlforplantningsloven**:

$$\sigma_Y^2 \approx \left(\frac{\partial g}{\partial X_1}\right)^2 \sigma_1^2 + \cdots + \left(\frac{\partial g}{\partial X_n}\right)^2 \sigma_n^2$$

Bemærk at for $a_1 = \frac{\partial g}{\partial X_1}, \ldots, a_n = \frac{\partial g}{\partial X_n}$ er udtrykket lig variansen af Y for en linear transformation.

Fejlforplantning ved arealbestemmelse

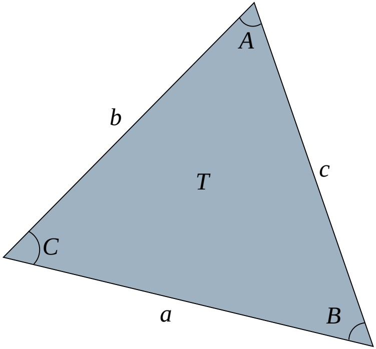

Arealet T kan bestemmes på flere måder:

$$T = \frac{1}{2}ab\sin C \quad (1)$$

$$T = \frac{1}{2}ac\sin B \quad (2)$$

$$T = \frac{1}{2}bc\sin A \quad (3)$$

Fejlforplantning anvendt på (1)

Vi analyserer arealudtrykket (1): $T = \frac{1}{2}ab\sin C$.

Jf. fejlforplantningsloven gælder der,

$$\sigma_T^2 \approx \left(\frac{\partial T}{\partial a}\right)^2 \sigma_a^2 + \left(\frac{\partial T}{\partial b}\right)^2 \sigma_b^2 + \left(\frac{\partial T}{\partial C}\right)^2 \sigma_C^2$$

Fejlforplantning anvendt på (1)

Vi analyserer arealudtrykket (1): $T = \frac{1}{2}ab\sin C$.

Jf. fejlforplantningsloven gælder der,

$$\sigma_T^2 \approx \left(\frac{\partial T}{\partial a}\right)^2 \sigma_a^2 + \left(\frac{\partial T}{\partial b}\right)^2 \sigma_b^2 + \left(\frac{\partial T}{\partial C}\right)^2 \sigma_C^2$$

De partielt afledte er:

$$\begin{aligned}
\frac{\partial T}{\partial a} &= \frac{1}{2}b\sin C = \frac{\frac{1}{2}ab\sin C}{a} = \frac{T}{a} \\
\frac{\partial T}{\partial b} &= \frac{1}{2}a\sin C = \frac{\frac{1}{2}ab\sin C}{b} = \frac{T}{b} \\
\frac{\partial T}{\partial C} &= \frac{1}{2}ab\cos C = \frac{1}{2}ab\sin C\frac{\cos C}{\sin C} = T\frac{\cos C}{\sin C} = \frac{T}{\tan C}.
\end{aligned}$$

Fejlforplantning anvendt på (1)

Vi analyserer arealudtrykket (1): $T = \frac{1}{2}ab\sin C$.

Jf. fejlforplantningsloven gælder der,

$$\sigma_T^2 \approx \left(\frac{\partial T}{\partial a}\right)^2 \sigma_a^2 + \left(\frac{\partial T}{\partial b}\right)^2 \sigma_b^2 + \left(\frac{\partial T}{\partial C}\right)^2 \sigma_C^2$$

De partielt afledte er:

$$\begin{aligned}
\frac{\partial T}{\partial a} &= \frac{1}{2}b\sin C = \frac{\frac{1}{2}ab\sin C}{a} = \frac{T}{a} \\
\frac{\partial T}{\partial b} &= \frac{1}{2}a\sin C = \frac{\frac{1}{2}ab\sin C}{b} = \frac{T}{b} \\
\frac{\partial T}{\partial C} &= \frac{1}{2}ab\cos C = \frac{1}{2}ab\sin C\frac{\cos C}{\sin C} = T\frac{\cos C}{\sin C} = \frac{T}{\tan C}.
\end{aligned}$$

Sidste omskrivning gælder idet

$$\tan x = \frac{\sin x}{\cos x} \quad \Leftrightarrow \quad \frac{1}{\tan x} = \frac{1}{\frac{\sin x}{\cos x}} = \frac{\cos x}{\sin x}.$$

Estimat af T

I noternes eksempel 6 er følgende oplysninger givet:

$$\begin{aligned} a &= 115.53\,\mathrm{m}, \quad b = 152.17\mathrm{m} & \sigma_a = \sigma_b = 1\mathrm{cm}. \\ C &= 93.273\,\mathrm{gon} & \sigma_C = 0.002\mathrm{gon}. \end{aligned}$$

Dvs. vi kan regne estimatet for T som

$$T = \frac{1}{2} ab \sin C = \frac{1}{2} 115.53\mathrm{m} \times 152.17\mathrm{m} \times \sin 93.273 = 8741.072\mathrm{m}^2$$

Variansen σ_T^2

Variansen σ_T^2 på estimatet T er fra forrige slide påvirket af σ_a, σ_b og σ_C på følgende måde,

$$\begin{aligned}
\sigma_T^2 &\approx \left(\frac{T}{a}\right)^2 \sigma_a^2 + \left(\frac{T}{b}\right)^2 \sigma_b^2 + \left(\frac{T}{\tan C}\right)^2 \sigma_C^2 \\
&= \left(\frac{8741\text{m}^2}{115.53\text{m}}\right)^2 (0.01\text{m})^2 + \left(\frac{8741\text{m}^2}{152.17\text{m}}\right)^2 (0.01\text{m})^2 + \left(\frac{8741\text{m}^2}{\tan 93.273}\right)^2 \left(\frac{0.002\text{gon}}{\omega}\right)^2 \\
&= 0.57\text{m}^4 + 0.33\text{m}^4 + 0.0008\text{m}^4 \\
&= 0.9033\text{m}^4.
\end{aligned}$$

hvor $\omega = \dfrac{200\,\text{gon}}{\pi}$.

$$\sigma_T = \sqrt{\sigma_T^2} = 0.9504\text{m}^2.$$

Eksempel - Extended edition

Antag nu at målene i trekanten er målt således:

	a	b	c	A	B	C
1	115.5603	152.1643	181.1362	43.7505	62.9538	93.2993
2	115.5397	152.1410	181.1246	43.7485	62.9498	93.3008
3	115.5527	152.1700	181.1312		62.9514	93.2730
4	115.5350		181.1141		62.9511	
5	115.5341		181.1138			
6	115.5431					
7	115.5519					
8	115.5300					
$\bar{x}$	115.5434	152.1584	181.1240	43.7495	62.9515	93.2910
$\mathbb{V}(\bar{X})$	$\frac{\sigma_a^2}{8}$	$\frac{\sigma_b^2}{3}$	$\frac{\sigma_c^2}{5}$	$\frac{\sigma_A^2}{2}$	$\frac{\sigma_B^2}{4}$	$\frac{\sigma_C^2}{3}$

Estimater af arealet T

Fra tidligere kan arealet T beregnes på mindst tre måder (1)-(3). Hvis vi anvender gennemsnitsmålingerne fra forrige slide har vi:

$$(1)\ \ T_1 = \frac{1}{2}ab\sin C = 115.5434 \times 152.1584 \times \sin 93.2910 = 8741.681\text{m}^2$$

$$(2)\ \ T_2 = \frac{1}{2}ac\sin B = 115.5434 \times 181.1240 \times \sin 62.9515 = 8741.376\text{m}^2$$

$$(3)\ \ T_3 = \frac{1}{2}bc\sin A = 152.1584 \times 181.1240 \times \sin 43.7495 = 8741.710\text{m}^2$$

Vægte til estimat af T vha $\bar{x}^*$

Tidligere så vi hvordan σ_T^2 blev bestemt for (1) med data fra noternes eksempel. Nedenfor bestemmes $\sigma_{T_1}^2$, $\sigma_{T_2}^2$ og $\sigma_{T_3}^2$:

$$\sigma_{T_1}^2 \approx \left(\frac{8741}{115.54}\right)^2 \frac{0.01^2}{8} + \left(\frac{8741}{152.16}\right)^2 \frac{0.01^2}{3} + \left(\frac{8741}{\tan 93.29}\right)^2 \frac{0.002^2}{3\omega^2}$$
$$= 0.1818502\text{m}^4.$$

$$\sigma_{T_2}^2 \approx \left(\frac{8741}{115.54}\right)^2 \frac{0.01^2}{8} + \left(\frac{8741}{181.12}\right)^2 \frac{0.01^2}{5} + \left(\frac{8741}{\tan 62.95}\right)^2 \frac{0.002^2}{4\omega^2}$$
$$= 0.1262968\text{m}^4.$$

$$\sigma_{T_3}^2 \approx \left(\frac{8741}{152.16}\right)^2 \frac{0.01^2}{3} + \left(\frac{8741}{181.12}\right)^2 \frac{0.01^2}{5} + \left(\frac{8741}{\tan 43.75}\right)^2 \frac{0.002^2}{2\omega^2}$$
$$= 0.2126244\text{m}^4.$$

Vægte til estimat af T vha $\bar{x}^*$

Vægtene i det vægtede gennemsnit $\bar{x}^*$ skal opfylde vægtrelationen,

$$p_1\sigma^2_{T_1} = p_2\sigma^2_{T_2} = p_3\sigma^2_{T_3}.$$

Fx. kan vi vælge $p_1 = 1$, hvilket medfører at

$$p_2 = \frac{\sigma^2_{T_1}}{\sigma^2_{T_2}} = \frac{0.1819}{0.1263} = 1.4399 \quad \text{og} \quad p_3 = \frac{\sigma^2_{T_1}}{\sigma^2_{T_3}} = \frac{0.1819}{0.2126} = 0.8553$$

Vægte til estimat af T vha $\bar{x}^*$

Vægtene i det vægtede gennemsnit $\bar{x}^*$ skal opfylde vægtrelationen,

$$p_1\sigma^2_{T_1} = p_2\sigma^2_{T_2} = p_3\sigma^2_{T_3}.$$

Fx. kan vi vælge $p_1 = 1$, hvilket medfører at

$$p_2 = \frac{\sigma^2_{T_1}}{\sigma^2_{T_2}} = \frac{0.1819}{0.1263} = 1.4399 \quad \text{og} \quad p_3 = \frac{\sigma^2_{T_1}}{\sigma^2_{T_3}} = \frac{0.1819}{0.2126} = 0.8553$$

Således er $p_+ = 1 + 1.4366 + 0.8553 = 3.2951$ og estimatet af T,

$$\begin{aligned}\bar{x}^* &= \frac{p_1}{p_+}T_1 + \frac{p_2}{p_+}T_2 + \frac{p_3}{p_+}T_3 \\ &= \frac{1}{3.2951}8741.681 + \frac{1.4399}{3.2951}8741.376 + \frac{0.8553}{3.2951}8741.710 \\ &= 8741.81\mathrm{m}^2\end{aligned}$$

Konfidensinterval for T

Fra tidligere har vi at

$$\left[\bar{x}^* - 1.96\frac{\sigma_0}{\sqrt{p_+}}\ ;\ \bar{x}^* + 1.96\frac{\sigma_0}{\sqrt{p_+}}\right]$$

Idet vægtrelationen foreskriver $\sigma_0^2 = p_1\sigma_{T_1}^2 = p_2\sigma_{T_2}^2 = p_3\sigma_{T_3}^2$ gælder der i vores tilfælde med $p_1 = 1$ at $\sigma_0^2 = \sigma_{T_1}^2 = 0.1819$.

Konfidensinterval for T

Fra tidligere har vi at

$$\left[\bar{x}^* - 1.96\frac{\sigma_0}{\sqrt{p_+}}\ ;\ \bar{x}^* + 1.96\frac{\sigma_0}{\sqrt{p_+}}\right]$$

Idet vægtrelationen foreskriver $\sigma_0^2 = p_1\sigma_{T_1}^2 = p_2\sigma_{T_2}^2 = p_3\sigma_{T_3}^2$ gælder der i vores tilfælde med $p_1 = 1$ at $\sigma_0^2 = \sigma_{T_1}^2 = 0.1819$.

Med $p_+ = 3.2951$ og $\bar{x}^* = 8741.81\text{m}^2$ bliver konfidensintervallet

$$\left[8741.81 - 1.96\frac{\sqrt{0.1819}}{\sqrt{3.2951}}\ ;\ 8741.81 + 1.96\frac{\sqrt{0.1819}}{\sqrt{3.2951}}\right]$$

$$[8741.35\ ;\ 8742.27]$$

Kovarians

Vi har indtil nu antaget at vores målinger, X_1 og X_2, er uafhængige. Dvs at $\mathbb{C}\text{ov}(X_1, X_2) = 0$.

Lader vi nu X_1 og X_2 være afhængige, dvs ændringer i de to variable kan påvirke hinanden.

Kovarians

Vi har indtil nu antaget at vores målinger, X_1 og X_2, er uafhængige. Dvs at $\mathbb{C}\text{ov}(X_1, X_2) = 0$.

Lader vi nu X_1 og X_2 være afhængige, dvs ændringer i de to variable kan påvirke hinanden.

Dette betyder at $\mathbb{V}(X_1 + X_2)$ bliver mere kompliceret. Lad $\mathbb{E}(X_1) = \mu_1$ og $\mathbb{V}(X_1) = \sigma_1^2$ og tilsvarende for X_2:

$$\mathbb{V}(X_1 + X_2) \quad = \quad \mathbb{E}\left([(X_1 + X_2) - (\mu_1 - \mu_2)]^2\right)$$

Kovarians

Vi har indtil nu antaget at vores målinger, X_1 og X_2, er uafhængige. Dvs at $\mathbb{C}\text{ov}(X_1, X_2) = 0$.

Lader vi nu X_1 og X_2 være afhængige, dvs ændringer i de to variable kan påvirke hinanden.

Dette betyder at $\mathbb{V}(X_1 + X_2)$ bliver mere kompliceret. Lad $\mathbb{E}(X_1) = \mu_1$ og $\mathbb{V}(X_1) = \sigma_1^2$ og tilsvarende for X_2:

$$\begin{aligned}\mathbb{V}(X_1 + X_2) &= \mathbb{E}\left([(X_1 + X_2) - (\mu_1 - \mu_2)]^2\right) \\ &= \mathbb{E}\left([(X_1 - \mu_1) - (X_2 - \mu_2)]^2\right)\end{aligned}$$

Kovarians

Vi har indtil nu antaget at vores målinger, X_1 og X_2, er uafhængige. Dvs at $\mathbb{C}\text{ov}(X_1, X_2) = 0$.

Lader vi nu X_1 og X_2 være afhængige, dvs ændringer i de to variable kan påvirke hinanden.

Dette betyder at $\mathbb{V}(X_1 + X_2)$ bliver mere kompliceret. Lad $\mathbb{E}(X_1) = \mu_1$ og $\mathbb{V}(X_1) = \sigma_1^2$ og tilsvarende for X_2:

$$
\begin{aligned}
\mathbb{V}(X_1 + X_2) &= \mathbb{E}\left([(X_1 + X_2) - (\mu_1 - \mu_2)]^2\right) \\
&= \mathbb{E}\left([(X_1 - \mu_1) - (X_2 - \mu_2)]^2\right) \\
&= \mathbb{E}\left((X_1 - \mu_1)^2 + (X_2 - \mu_2)^2 + 2(X_1 - \mu_1)(X_2 - \mu_2)\right)
\end{aligned}
$$

Kovarians

Vi har indtil nu antaget at vores målinger, X_1 og X_2, er uafhængige. Dvs at $\mathbb{C}\mathrm{ov}(X_1, X_2) = 0$.

Lader vi nu X_1 og X_2 være afhængige, dvs ændringer i de to variable kan påvirke hinanden.

Dette betyder at $\mathbb{V}(X_1 + X_2)$ bliver mere kompliceret. Lad $\mathbb{E}(X_1) = \mu_1$ og $\mathbb{V}(X_1) = \sigma_1^2$ og tilsvarende for X_2:

$$
\begin{aligned}
\mathbb{V}(X_1 + X_2) &= \mathbb{E}\left([(X_1 + X_2) - (\mu_1 - \mu_2)]^2\right) \\
&= \mathbb{E}\left([(X_1 - \mu_1) - (X_2 - \mu_2)]^2\right) \\
&= \mathbb{E}\left((X_1 - \mu_1)^2 + (X_2 - \mu_2)^2 + 2(X_1 - \mu_1)(X_2 - \mu_2)\right) \\
&= \mathbb{V}(X_1) + \mathbb{V}(X) + 2\mathbb{C}\mathrm{ov}(X_1, X_2)
\end{aligned}
$$

Kovarians

Vi har indtil nu antaget at vores målinger, X_1 og X_2, er uafhængige. Dvs at $\mathbb{C}\text{ov}(X_1, X_2) = 0$.

Lader vi nu X_1 og X_2 være afhængige, dvs ændringer i de to variable kan påvirke hinanden.

Dette betyder at $\mathbb{V}(X_1 + X_2)$ bliver mere kompliceret. Lad $\mathbb{E}(X_1) = \mu_1$ og $\mathbb{V}(X_1) = \sigma_1^2$ og tilsvarende for X_2:

$$\begin{aligned}
\mathbb{V}(X_1 + X_2) &= \mathbb{E}\left([(X_1 + X_2) - (\mu_1 - \mu_2)]^2\right) \\
&= \mathbb{E}\left([(X_1 - \mu_1) - (X_2 - \mu_2)]^2\right) \\
&= \mathbb{E}\left((X_1 - \mu_1)^2 + (X_2 - \mu_2)^2 + 2(X_1 - \mu_1)(X_2 - \mu_2)\right) \\
&= \mathbb{V}(X_1) + \mathbb{V}(X) + 2\mathbb{C}\text{ov}(X_1, X_2) \\
&= \sigma_1^2 + \sigma_2^2 + 2\sigma_{12}
\end{aligned}$$

hvor σ_{12} er kovariansen mellem X_1 og X_2.

Fejlforplantning

Tidligere har vi set $Y = g(X_1, X_2)$ hvor g er en transformation af X_1 og X_2.

Fejlforplantning

Tidligere har vi set $Y = g(X_1, X_2)$ hvor g er en transformation af X_1 og X_2.

En lineær approximation af Y omkring μ_1 og μ_2 er givet ved:

$$Y = g(X_1, X_2) \approx g(\mu_1, \mu_2) + \frac{\partial g}{\partial X_1}(X_1 - \mu_1) + \frac{\partial g}{\partial X_2}(X_2 - \mu_2)$$

Fejlforplantning - fortsat

Hvis $\mathbb{C}\text{ov}(X_1, X_2) = \sigma_{12} \neq 0$ bliver variansen af Y:

$$\mathbb{V}(Y) \approx \mathbb{V}\left(g(\mu_1, \mu_2) + \frac{\partial g}{\partial X_1}(X_1 - \mu_1) + \frac{\partial g}{\partial X_2}(X_2 - \mu_2)\right)$$

Fejlforplantning - fortsat

Hvis $\mathbb{C}\text{ov}(X_1, X_2) = \sigma_{12} \neq 0$ bliver variansen af Y:

$$\begin{aligned} \mathbb{V}(Y) &\approx \mathbb{V}\left(g(\mu_1, \mu_2) + \frac{\partial g}{\partial X_1}(X_1 - \mu_1) + \frac{\partial g}{\partial X_2}(X_2 - \mu_2)\right) \\ &= \mathbb{V}\left(\frac{\partial g}{\partial X_1}X_1 + \frac{\partial g}{\partial X_2}X_2\right) \end{aligned}$$

Fejlforplantning - fortsat

Hvis $\mathbb{C}\text{ov}(X_1, X_2) = \sigma_{12} \neq 0$ bliver variansen af Y:

$$\begin{aligned}
\mathbb{V}(Y) &\approx \mathbb{V}\left(g(\mu_1, \mu_2) + \frac{\partial g}{\partial X_1}(X_1 - \mu_1) + \frac{\partial g}{\partial X_2}(X_2 - \mu_2)\right) \\
&= \mathbb{V}\left(\frac{\partial g}{\partial X_1}X_1 + \frac{\partial g}{\partial X_2}X_2\right) \\
&= \left(\frac{\partial g}{\partial X_1}\right)^2 \mathbb{V}(X_1) + \left(\frac{\partial g}{\partial X_2}\right)^2 \mathbb{V}(X_2) + 2\mathbb{C}\text{ov}\left(\frac{\partial g}{\partial X_2}X_1, \frac{\partial g}{\partial X_2}X_2\right)
\end{aligned}$$

Fejlforplantning - fortsat

Hvis $\mathbb{C}\mathrm{ov}(X_1, X_2) = \sigma_{12} \neq 0$ bliver variansen af Y:

$$
\begin{aligned}
\mathbb{V}(Y) &\approx \mathbb{V}\left(g(\mu_1, \mu_2) + \frac{\partial g}{\partial X_1}(X_1 - \mu_1) + \frac{\partial g}{\partial X_2}(X_2 - \mu_2) \right) \\
&= \mathbb{V}\left(\frac{\partial g}{\partial X_1} X_1 + \frac{\partial g}{\partial X_2} X_2 \right) \\
&= \left(\frac{\partial g}{\partial X_1} \right)^2 \mathbb{V}(X_1) + \left(\frac{\partial g}{\partial X_2} \right)^2 \mathbb{V}(X_2) + 2\mathbb{C}\mathrm{ov}\left(\frac{\partial g}{\partial X_2} X_1, \frac{\partial g}{\partial X_2} X_2 \right) \\
&= \left(\frac{\partial g}{\partial X_1} \right)^2 \sigma_1^2 + \left(\frac{\partial g}{\partial X_2} \right)^2 \sigma_2^2 + 2 \frac{\partial g}{\partial X_1} \frac{\partial g}{\partial X_2} \mathbb{C}\mathrm{ov}(X_1, X_2)
\end{aligned}
$$

Fejlforplantning - fortsat

Hvis $\mathbb{C}\text{ov}(X_1, X_2) = \sigma_{12} \neq 0$ bliver variansen af Y:

$$\begin{aligned}
\mathbb{V}(Y) &\approx \mathbb{V}\left(g(\mu_1,\mu_2) + \frac{\partial g}{\partial X_1}(X_1 - \mu_1) + \frac{\partial g}{\partial X_2}(X_2 - \mu_2)\right) \\
&= \mathbb{V}\left(\frac{\partial g}{\partial X_1}X_1 + \frac{\partial g}{\partial X_2}X_2\right) \\
&= \left(\frac{\partial g}{\partial X_1}\right)^2 \mathbb{V}(X_1) + \left(\frac{\partial g}{\partial X_2}\right)^2 \mathbb{V}(X_2) + 2\mathbb{C}\text{ov}\left(\frac{\partial g}{\partial X_2}X_1, \frac{\partial g}{\partial X_2}X_2\right) \\
&= \left(\frac{\partial g}{\partial X_1}\right)^2 \sigma_1^2 + \left(\frac{\partial g}{\partial X_2}\right)^2 \sigma_2^2 + 2\frac{\partial g}{\partial X_1}\frac{\partial g}{\partial X_2}\mathbb{C}\text{ov}(X_1, X_2) \\
&= \left(\frac{\partial g}{\partial X_1}\right)^2 \sigma_1^2 + \left(\frac{\partial g}{\partial X_2}\right)^2 \sigma_2^2 + 2\frac{\partial g}{\partial X_1}\frac{\partial g}{\partial X_2}\sigma_{12}
\end{aligned}$$

Fejlforplantning - matricer

Udtrykket for variansen af Y kan opskrives vha. matricer:

$$\mathbb{V}(Y) \approx \underbrace{\begin{bmatrix} \frac{\partial g}{\partial X_1} & \frac{\partial g}{\partial X_2} \end{bmatrix}}_{G} \underbrace{\begin{bmatrix} \sigma_1^2 & \sigma_{12} \\ \sigma_{21} & \sigma_2^2 \end{bmatrix}}_{K_X} \underbrace{\begin{bmatrix} \frac{\partial g}{\partial X_1} \\ \frac{\partial g}{\partial X_2} \end{bmatrix}}_{G^\top}$$

hvor K_x kaldes kovariansmatricen for $\mathbf{X} = (X_1, X_2)$ og G er Jacobi-matricen.

Bemærk: $\mathbb{C}\mathrm{ov}(X_1, X_2) = \mathbb{C}\mathrm{ov}(X_2, X_1)$ hvilket vil sige $\sigma_{12} = \sigma_{21}$ og K_X er derfor symmetrisk.

Udregning af udtrykket

$$\begin{aligned}\mathbb{V}(Y) &\approx \underbrace{\begin{bmatrix} \frac{\partial g}{\partial X_1} & \frac{\partial g}{\partial X_2} \end{bmatrix}}_{1\times 2} \underbrace{\begin{bmatrix} \sigma_1^2 & \sigma_{12} \\ \sigma_{21} & \sigma_2^2 \end{bmatrix}}_{2\times 2} \underbrace{\begin{bmatrix} \frac{\partial g}{\partial X_1} \\ \frac{\partial g}{\partial X_2} \end{bmatrix}}_{2\times 1} \\ &= \begin{bmatrix} \frac{\partial g}{\partial X_1} & \frac{\partial g}{\partial X_2} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} * \\ * \end{bmatrix}\end{aligned}$$

Udregning af udtrykket

$$\begin{aligned}\mathbb{V}(Y) &\approx \underbrace{\begin{bmatrix}\frac{\partial g}{\partial X_1} & \frac{\partial g}{\partial X_2}\end{bmatrix}}_{1\times 2}\underbrace{\begin{bmatrix}\sigma_1^2 & \sigma_{12}\\ \sigma_{21} & \sigma_2^2\end{bmatrix}}_{2\times 2}\underbrace{\begin{bmatrix}\frac{\partial g}{\partial X_1}\\ \frac{\partial g}{\partial X_2}\end{bmatrix}}_{2\times 1}\\ &= \begin{bmatrix}\frac{\partial g}{\partial X_1} & \frac{\partial g}{\partial X_2}\end{bmatrix}\begin{bmatrix}\frac{\partial g}{\partial X_1}\sigma_1^2 + \frac{\partial g}{\partial X_2}\sigma_{12}\\ *\end{bmatrix}\end{aligned}$$

Udregning af udtrykket

$$
\begin{aligned}
\mathbb{V}(Y) &\approx \underbrace{\begin{bmatrix} \frac{\partial g}{\partial X_1} & \frac{\partial g}{\partial X_2} \end{bmatrix}}_{1\times 2} \underbrace{\begin{bmatrix} \sigma_1^2 & \sigma_{12} \\ \sigma_{21} & \sigma_2^2 \end{bmatrix}}_{2\times 2} \underbrace{\begin{bmatrix} \frac{\partial g}{\partial X_1} \\ \frac{\partial g}{\partial X_2} \end{bmatrix}}_{2\times 1} \\
&= \begin{bmatrix} \frac{\partial g}{\partial X_1} & \frac{\partial g}{\partial X_2} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \frac{\partial g}{\partial X_1}\sigma_1^2 + \frac{\partial g}{\partial X_2}\sigma_{12} \\ \frac{\partial g}{\partial X_1}\sigma_{21} + \frac{\partial g}{\partial X_2}\sigma_{12} \end{bmatrix}
\end{aligned}
$$

Udregning af udtrykket

$$
\begin{aligned}
\mathbb{V}(Y) &\approx \underbrace{\begin{bmatrix} \frac{\partial g}{\partial X_1} & \frac{\partial g}{\partial X_2} \end{bmatrix}}_{1\times 2} \underbrace{\begin{bmatrix} \sigma_1^2 & \sigma_{12} \\ \sigma_{21} & \sigma_2^2 \end{bmatrix}}_{2\times 2} \underbrace{\begin{bmatrix} \frac{\partial g}{\partial X_1} \\ \frac{\partial g}{\partial X_2} \end{bmatrix}}_{2\times 1} \\
&= \begin{bmatrix} \frac{\partial g}{\partial X_1} & \frac{\partial g}{\partial X_2} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \frac{\partial g}{\partial X_1}\sigma_1^2 + \frac{\partial g}{\partial X_2}\sigma_{12} \\ \frac{\partial g}{\partial X_1}\sigma_{21} + \frac{\partial g}{\partial X_2}\sigma_{12} \end{bmatrix} \\
&= * + *
\end{aligned}
$$

Udregning af udtrykket

$$
\begin{aligned}
\mathbb{V}(Y) &\approx \underbrace{\begin{bmatrix} \frac{\partial g}{\partial X_1} & \frac{\partial g}{\partial X_2} \end{bmatrix}}_{1\times 2} \underbrace{\begin{bmatrix} \sigma_1^2 & \sigma_{12} \\ \sigma_{21} & \sigma_2^2 \end{bmatrix}}_{2\times 2} \underbrace{\begin{bmatrix} \frac{\partial g}{\partial X_1} \\ \frac{\partial g}{\partial X_2} \end{bmatrix}}_{2\times 1} \\
&= \begin{bmatrix} \frac{\partial g}{\partial X_1} & \frac{\partial g}{\partial X_2} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \frac{\partial g}{\partial X_1}\sigma_1^2 + \frac{\partial g}{\partial X_2}\sigma_{12} \\ \frac{\partial g}{\partial X_1}\sigma_{21} + \frac{\partial g}{\partial X_2}\sigma_{12} \end{bmatrix} \\
&= \left(\frac{\partial g}{\partial X_1}\right)^2 \sigma_1^2 + \frac{\partial g}{\partial X_1}\frac{\partial g}{\partial X_2}\sigma_{12} + *
\end{aligned}
$$

Udregning af udtrykket

$$\begin{aligned}
\mathbb{V}(Y) &\approx \underbrace{\begin{bmatrix} \frac{\partial g}{\partial X_1} & \frac{\partial g}{\partial X_2} \end{bmatrix}}_{1\times 2} \underbrace{\begin{bmatrix} \sigma_1^2 & \sigma_{12} \\ \sigma_{21} & \sigma_2^2 \end{bmatrix}}_{2\times 2} \underbrace{\begin{bmatrix} \frac{\partial g}{\partial X_1} \\ \frac{\partial g}{\partial X_2} \end{bmatrix}}_{2\times 1} \\
&= \begin{bmatrix} \frac{\partial g}{\partial X_1} & \frac{\partial g}{\partial X_2} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \frac{\partial g}{\partial X_1}\sigma_1^2 + \frac{\partial g}{\partial X_2}\sigma_{12} \\ \frac{\partial g}{\partial X_1}\sigma_{21} + \frac{\partial g}{\partial X_2}\sigma_{12} \end{bmatrix} \\
&= \left(\frac{\partial g}{\partial X_1}\right)^2 \sigma_1^2 + \frac{\partial g}{\partial X_1}\frac{\partial g}{\partial X_2}\sigma_{12} + \frac{\partial g}{\partial X_1}\frac{\partial g}{\partial X_2}\sigma_{21} + \left(\frac{\partial g}{\partial X_2}\right)^2 \sigma_2^2
\end{aligned}$$

Udregning af udtrykket

$$
\begin{aligned}
\mathbb{V}(Y) &\approx \underbrace{\begin{bmatrix} \frac{\partial g}{\partial X_1} & \frac{\partial g}{\partial X_2} \end{bmatrix}}_{1\times 2} \underbrace{\begin{bmatrix} \sigma_1^2 & \sigma_{12} \\ \sigma_{21} & \sigma_2^2 \end{bmatrix}}_{2\times 2} \underbrace{\begin{bmatrix} \frac{\partial g}{\partial X_1} \\ \frac{\partial g}{\partial X_2} \end{bmatrix}}_{2\times 1} \\
&= \begin{bmatrix} \frac{\partial g}{\partial X_1} & \frac{\partial g}{\partial X_2} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \frac{\partial g}{\partial X_1}\sigma_1^2 + \frac{\partial g}{\partial X_2}\sigma_{12} \\ \frac{\partial g}{\partial X_1}\sigma_{21} + \frac{\partial g}{\partial X_2}\sigma_{12} \end{bmatrix} \\
&= \left(\frac{\partial g}{\partial X_1}\right)^2 \sigma_1^2 + \frac{\partial g}{\partial X_1}\frac{\partial g}{\partial X_2}\sigma_{12} + \frac{\partial g}{\partial X_1}\frac{\partial g}{\partial X_2}\sigma_{21} + \left(\frac{\partial g}{\partial X_2}\right)^2 \sigma_2^2 \\
&= \left(\frac{\partial g}{\partial X_1}\right)^2 \sigma_1^2 + \left(\frac{\partial g}{\partial X_2}\right)^2 \sigma_2^2 + 2\frac{\partial g}{\partial X_1}\frac{\partial g}{\partial X_2}\sigma_{12}
\end{aligned}
$$